

RAN-2101000402040003
M.A. (Part-II) (External) Examination April - 2026
Sanskrit : Paper-9(C) - Dharmashastra
याज्ञवल्क्यस्मृति: नियतांश, व्यवहार प्रकाश, अर्थसंग्रह
Time: 3 Hours]
[Total Marks: 100

સૂચના : / Instructions (1) ઉપરોક્ત દર્શાવેલ વિગતો ઉત્તરવહી પર અવશ્ય લખવી. Fill up strictly the above details on your answer book.	Seat No.: Student's Signature
--	---

- પ્ર-1. ટૂંકમાં જવાબ લખો. (કોઈપણ પાંચ) 20**
Answer in briefly. (Any five)
- 1) ધર્મસૂત્રોની રચનાનું પ્રયોજન જણાવો.
Mention the reasons for creating 'ધર્મસૂત્રો'.
 - 2) યાજ્ઞવલ્ક્યની પત્નીના નામ આપો.
Give the name of Yagnavalkya's wife.
 - 3) મિત્રમિશ્ર અનુસાર 'દાય'નું લક્ષણ અને પ્રકાર આપો.
Definition and kind of 'દાય' according to Mitramishra.
 - 4) કયા પ્રકારના વિવાદ માટે તરતજ વ્યવહાર પ્રક્રિયા થવી જોઈએ ?
For which type of 'વિવાદ' legal procedure should be done immediate?
 - 5) વીરમિત્રોદયમાં ચર્ચાયેલા વિષયોની યાદી આપો.
Give the list of subjects discussed in વીરમિત્રોદય.
 - 6) મિત્રમિશ્ર અનુસાર 'વિભાગ'ની વ્યાખ્યા આપો.
Define 'વિભાગ' according to મિત્રમિશ્ર.
 - 7) 'મીમાંસા દર્શન' ના વિવિધ નામો આપો.
Give the various names of 'મીમાંસા દર્શન'.
- પ્ર-2. અ) પરિચ્છેદનું સાનુવાદ સ્પષ્ટીકરણ આપો. (કોઈપણ ત્રણ) 12**
Explain any three passages with translation in detail
- 1) શુદ્ધમશુદ્ધં વેતિ વિચારકસન્દેહવિષયસ્ય લેખ્યસ્ય શુદ્ધિઃ સમ્યક્ નિશ્ચયઃ પ્રતિવાદિનઃ સ્વહસ્તલિખિતં યદક્ષરાન્તરં તત્સૌસાદૃશ્યદર્શને। આદિપદાત્સાક્ષિલિખિતાક્ષરે પત્રલિખિતે દર્શનેન પત્રલેખકસ્ય યદક્ષરાન્તરં તત્સૌસાદૃશ્યસ્ય તલ્લિખિતાક્ષરે દર્શનેન સ્યાત્ । યુક્તિઃ ઇદાનીં દ્રવ્યં નાસ્તિ માસાન્તરે દાતવ્યં મયેત્યભિધા નાન્યથાનુપપતિઃ, પ્રાપ્તિઃ
 - 2) સત્યેનેતિ । હે વરુણ, સત્યેન મામભિરક્ષ ત્વમિત્યનેન મન્ત્રેણ કમદકમભિશાપ્યાભિમન્ત્રય નાભિદ્ધનોદકસ્થસ્ય નાભિપ્રમાણોદકસ્થિતસ્ય પુરુષસ્યોરુ ગૃહીત્વા શોધ્યો જલે પ્રવિશેત્ જલે નિમજ્જેત્। એતચ્ચ વરુણપૂજાયાં સત્યામ- 'ગન્ધમાલ્યૈઃ સુરભિર્મધુક્ષીરઘૃતાદિભિઃ । વરુણાય પ્રકુર્વીત પૂજામાદૌ સમાહિતઃ ॥ ઇતિ નારદસ્મરણાત્ । તથા સાધારણધર્મેષુ ધર્માવાહનાદિસકલદેવ તાપૂજાહોમસમન્ત્રક- પ્રતિજ્ઞાપત્રશિરોનિવેશનાન્તેષુ સત્સુ ચ ।

- 3) एवं सर्वदिव्योपयोगिनीं दिव्यमातृकामभिधायेदानीं घटादिदिव्यानां प्रयोगमाह-तुलाधारणेत्यादि । तुलाया धारणं तोलनं ये विदन्ति सुवर्णकारप्रभृतयस्तैः प्रतिमानेन मृदादिना समीभूतः समीकृतस्तुलामाश्रितोऽधिरुढोऽभियुक्तोऽभियोक्ता वा दिव्यकारी रेखां कृत्वा येन संनिवेशेन प्रतिमानसमीकरणदशायां शिष्यतलेऽवस्थितस्तस्मिन्पाण्डुलेखेनाङ्कयित्वा वतारितस्तुलामभिमन्त्रयेत्प्रार्थयेतानेन मन्त्रेण ।
- 4) इदानीं यत्र काले येन च यथा विभागः कर्तव्यस्तद्दर्शयन्नाहयदा विभागं पिता चिकीर्षति तदा इच्छया विभजेत् पुत्रानात्मनः सकाशात् पुत्रं पुत्रौ पुत्रान् । इच्छया निरङ्कुशत्वादनियमप्राप्तौ नियमार्थमाह ज्येष्ठं वा श्रेष्ठभागेनेति । ज्येष्ठं श्रेष्ठभागेन, मध्यमं मध्यभागेन, कनिष्ठं कनिष्ठभागेन विभजे. दित्यनुवर्तते । श्रेष्ठादिविभागश्च मनुनोक्तः ज्येष्ठस्य विंश उद्धारः सर्वद्रव्याच्च यद्वरम् ।
- 5) नारदेनापि साहसस्य स्वरूपं विवृतम् - 'सहसा क्रियते कर्म यत्किञ्चिद्वलदर्पितैः । तत्साहसमिति प्रोक्तं सहो बलमिहोच्यते ॥ इति । तदिदं साहसं चौर्यं वाग्दण्डपारुष्यस्त्रीसङ्ग्रहणेषु व्यासक्तमपि बलदर्पावष्टम्भोपाधिं तो भिद्यते इति दण्डातिरेकार्यं पृथग्भिधानम् । तस्य च दण्डवैचित्र्यप्रतिपादनार्थं प्रथमादिभेदेन त्रैविध्यमभिधाय तल्लक्षणं तेनैव विवृतम्- 'तत्पुनस्त्रिविधं ज्ञेयं प्रथमं मध्यमं तथा' ।

પ્ર-2. બ) સસંદર્ભ સમજાવો. (ગમે તે બે)

08

Explain with context (Any two)

- 1) મિત્તે દર્થેઽથવા છિન્ને લેખ્યમન્યતુ કારયેત ।
- 2) ન દત્તં સ્ત્રીધનં યાસાં ભર્ત્રા વા શ્વશુરેણ વા ।
- 3) તન્મુલ્યાદ્વિગુણો દણ્ડો નિન્હવે તુ ચતુર્ગુણઃ ।

પ્ર-3. 'વ્યવહાર'માં લેખ્યપ્રમાણ ખુબજ મહત્વ ધરાવે છે - સમજાવો.
In legal disputes 'લેખ્યપ્રમાણ' is very useful - Explain.

20

અથવા/OR

પ્ર-3. મિત્રમિશ્ર અનુસાર સ્વત્વ લૌકિક છે કે શાસ્ત્રગમ્ય એ વિશેની મુખ્ય દલીલો સમજાવો.
Weather ownership is known by worldly or practice of shastra? Explain the argument according to મિત્રમિશ્ર.

20

પ્ર-4. 'દાયવિભાગ'નો અર્થ સમજાવી તેના વિભાજન અંગે યાજ્ઞવલ્ક્યના વિચારો સ્પષ્ટ કરો.
Define the 'દાયવિભાગ' and explain the thought of 'યાજ્ઞવલ્ક્ય' for it's distribution.

20

અથવા/OR

પ્ર-4. 'અર્થસંગ્રહ' મુજબ ભાવનાની વ્યાખ્યા આપી 'આર્થીભાવના'ના અંશો સહિત સમજાવો.
Define 'ભાવના' and explain 'આર્થીભાવના', along with its અંશ, according to the 'અર્થસંગ્રહ'.

20

પ્ર-5. ટૂંકનોંધ લખો. (ગમે તે બે)

20

Write short notes. (Any two)

- 1) યાજ્ઞવલ્ક્યનું જીવન
Life sketch of 'યાજ્ઞવલ્ક્ય'.
- 2) જલદિવ્યપ્રયોગઃ.
- 3) મિત્રમિશ્ર અનુસાર અપુત્રનો દાયવિભાગ.
Division of property in case of a son less person according to 'મિત્રમિશ્ર'.
- 4) 'શાબ્દીભાવના' અને તેના અંશો.
- 4) 'શાબ્દીભાવના' along with it's અંશો.